

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования Республики Тыва
Управление образования администрации муниципального района
«КЫЗЫЛСКИЙ КОЖУУН»
МБОУ Кара-Хаакская СОШ

РАССМОТРЕНА

на заседании ШМО
учителей начальных
классов

Руководитель МО

Хомушку С.С.

Протокол №1

от «29» 08 2024 г.

СОГЛАСОВАНА

Заместитель директора
по УВР

Чульдук С.В.

от «30» 08 2024 г.

УТВЕРЖДЕНА

Директор школы

Монгуш Ш.

Приказ № Кара-Хаакская

от «30» 08 2024 г.



РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «родной язык (тувинский)»

для обучающихся 1Б класса

Составитель программы:

Дембирел Лариса Эрес-ооловна

учитель начальных классов

первая

(ФИО учителя-составителя программы,
квалификационная категория)

Кара-Хаак-2024 г.

Тайылбыр бижик

1-ги класстын ужуглел эртеминге тургускан ажилчын программа Россия Федерациязынын «Россиянын школазы» аттыг методиктиг болуктун тургусканы программага чагыртып, Тыва Республиканын ооредилге болгаш эртем яамызынын ооредилге куруне стандартынга дууштур А.А.Алдын-оол, К.Б.Март-оол, Н.Ч.Дамбанын тургусканы эге школанын тыва дыл программасынга даянып тургускан.(ундурген чылы 2013 ч.) Бо ажилчын программа эге школанын Федералдыг куруне стандарттарынын сорулгаларын чедип алырынче угланган.

. Тыва Республиканын ниити ооредилгезинин национал девискээр кезээ 1-ги класс оореникчилеринин ниити сайзыралынче, оларнын билиинин практиктиг болурунче угланмышаан программаны тургузарда эртемниинин, дес-дараалашкаанын, коргузуглуунун болгаш коммуникативтиг принциптерге даянып база уругларнын назы-харын барымдаалап тургаш тургускан.

Ниитизи-биле программа езугаар бижик ооредилгезинге **66 шак** бердинген. Неделяда **2 шак** кордунген.

Дорт чылдын эге школанын 1-ги класынга «Ужуглел» 3 кезектен тургустунган: ооредиринин мурнунда белеткел уези, бижик ооредилгеzi, ужуглел соонда номчулга болгаш бижилге.

Бо шактарны улдуннар аайы-биле кичээлдерге хувааны мындыг:

1 улдунда – 16 шак

2 улдунда – 16 шак

3 улдунда – 18 шак

4 улдунда – 16 шак

Бижик ооредилгезинин уелеринин аайы-биле шактар хуваалдазы мындыг:

Белеткел уези-6 шак

Ужуглел уези- 51 шак

Ужуглел соондагы уе- 9 шак

Номнун бижикке ооредиринин мурнунда белеткел узинин кезээнде уругларны номчуп, бижип ооредиринге белеткээр материалдар кирген. Оларга домактар, состер, состун ун-слог схемалары база ажык болгаш ажык эвес уннернин ужуктерин дыннааш, оларны ылгап тыварынга мергежилдер хамааржыр. Оон ынай 6 харлыг уругларнын харылзаалыг чугаазын сайзырадырынга хереглээр сюжеттиг янзы-буру уткалыг чуруктар бар.

Чаа унну болгаш оон ужуун ооредиринге, баштай кыска ажык слогту номчуур. Оон соонда узун ажык болгаш хаалчак слогтарны номчуур. Ажык уннернин ужуктерин кызыл будук-биле, а ажык эвес уннернин ужуктерин кок будук-биле схемаларга демдеглээр.

Класстан дашкаар номчулгага хереглээр чогаалдарнын созуглелдерин, оларны чорударынга чамдык методиктиг сумелерни база «Долгандыр турар амыдырал болгаш бойдус –биле таныжылга» деп болукке хамаарышкан беседалар, хайгааралдар данзызын болгаш методиктиг талаларын бо номнун соолунде ангы берген. Программанын бо болуктерин бижик ооредилгезинин кичээлдери-биле катай эрттирер.

Ужуглелди ооренип дооскан туннелинде уруглар тыва дылынын онзагайын, ол улус аразында харылзажырынын кол чепсээ база национал культуранын кол болуушкуну дээрзин медресеп билир ужурлуг. Оларнын торээн дылынга эмоционалдыг хамаарылгазын, торээн дылын шын ажыглап билирин, ооренип турар чуулдерни сайгарып, болуктеп, туннеп билирин будун ооредилгенин кол кезээ болурун билиндирер.

Ужуглелди ооренип тургаш, уруглар аас болгаш бижимел чугаага боттарынын сагыш-сеткилин, угаан-медреселинде бодалдарын ундур чугаалап турар кылдыр ооренип алыр база тыва дылынга чугула херек немелде билиглерни янзы-буру аргаларны ажыглап чанчыгарынга ооредир.

Ужуглелди ооренип дооскан уезинде уругларнын чаа ооредиглиг материалга сонуггалы база белеткел чадазы болбушаан, дараазында чаданы чедимчелиг ооренип алырынга улуг идигни берип турар.

1-ги класстан тура торээн дылынга ооредири уругларны чогаадыкчы болгаш интеллектуалдыг шаан, бар курлавырын, сундузун, сонуггалын улусчу культурага, торээн дылынга, улусчу педагогикага даянып, торээн дылынга хандыкшыырын кижизидип турар.

Ужуглел программанын шингээткенинин планаттынган туннелдери:

Личностуг (бот хамаарылгалыг)

Оореникчилерге хевирлеттинген турар билиглер:

- Торээн дылывыс харылзажырынын база мээ-медереливистин шынарын коргузеринин кол чепсээ;
- Торээн дыл национал культуравыстын кол болуушкуну;
- Сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдын бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чоптуг ажыглап билири.;
- Торээн дылын улаштыр оорениринге сонуггалын оттурары;
- Аас болгаш бижимел чугаага дылдын уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.

Оореникчилерге хевирлеттинип болурунун билиглери:

- Торээн дылын сайзырадырынга. ону кадагалап арттырырынга оореникчинин бот киржилгези;
- Аас чугаага дылдын уран-чечен аргаларын эстетиктиг талазынче угландыраы.

Предметтиг (эртемге хамаарыштыр)

Оореникчилернин билип алган турар ужурлуг билиглери:

- Чаа материалды ханы билип алырынче угланган белеткел ажылдарны; номчулга, бижилге, уругларны янзы – буру бот-ажылдары, чугаа сайзырадылгазы.
- Чаа унну ылгап тывары.

- Ол уннун артикуляциязын хайгаараары.
- Чаа уннун дыннаарынга болгаш адаарынга мергежилге.
- Уннун улуг, бичии ужуктери –биле таныжылга .
- Синтезтиг номчулга ажылдары:
- Слогтар номчууру.
- Домактар номчулгазы.
- Сюжеттиг чуруктар-биле чугаа сайзырадырынын ажылдарын чорудары.
- Ужуктер кожаазы-биле ажыл.

Оореникчилернин ооренип ап болур аргалары:

- Торээн дылынын бугу уннерин болгаш ужуктерин, оларнын кол ылгалын билген ужурлуг;
- Состерде уннерни ылгап, оларнын туружун тодарадып билир;
- Ажык, ажык эвес уннерни болгаш ужуктерни, кыска, узун ажык уннерни болгаш ужуктерни бот-боттарындан ылгап шыдаар;
- Домактарнын болгаш состернин анализ-синтезтиг сайгарылгазын кылып, домактардан состерни ылгап тывар;
- Улуг болгаш бичии ужуктерни шын, чараш тода бижип билир;
- Бижимел болгаш парламал шрифт-биле бижиттинген состерни, домактарны иштинде слогтап адап тура, шын дужуруп бижири;
- Адаары болгаш бижири дуушкек 3-4 хире берге эвес состен тургустунган домактарны адап бээрге, ужуктерин кагбайн шын бижири;
- Домак эгезинге улуг ужукту бижири;
- Домак соолунге улуг секти салыры.

Метапредметтиг

Регулятивтиг (углаар-баштаар)

Оореникчилернин чогуур деннелге билип алыр ужурлуг:

- Ооренип турар эртемнин тема, болук аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири;
- Башкынын удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны кууседип ооренири;
- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш орфографтыг, пунктуациалыг частырыгларны тып билирин боттандырат;

Оореникчилернин ооренип ап болур аргалары:

- ооренген темазынга алган билиглерин туннеп болгаш унелеп билирин боттандыраты;
- аас болгаш бижимел чугааны дылдын негелдери-биле чогуур уезинде практика кырынга оскертип болгаш ажыглап билири

Билиин ханыладырынга туннелдер (познавательные)

Оореникчилернин ооренип алыр ужурлуг билиглери:

- ооредилге даалгаларын кууседип турар уеде херек ужурлуг медээлерни немелде номнар, статьялар болгаш энциклопедиялардан тып билири;
- бодунун назы-харынга дууштур янзы-буру словарьларга, справочниктерга даянып билири;
- дылдын негелдерин кууседирде янзы-буру схемаларны, модельдерни, символ- демдектерни ажыглап билири;
- белен таблицаларны, схемаларны, созуглелдерни немээри;
- дылдын адырлары: ун.ужук, сос тургузуу, чугаа кезээ, домак кежигуну, бодуун домак дугайында алган билиглерин деннеп, болуктеп, тып, ажыглап билири;
- алган билиглерин план болгаш таблица дузазы-биле системажыдып, болуктеп, туннеп билири;
- состе орфограммаларны янзы-буру аргалар-биле хынап билири;
- номчаан созуглелдеринин кол утказын ылгап ундурери;
- бодунун чугаазын тода болгаш билдингир кылдыр дыннакчыга дамчыдып билири;

Оореникчилернин ооренип ап болур аргалары:

- Библиотека болгаш Интернет дузазы-биле херек билиглерни тып, ажыглап билири;
- аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медегерелдii-биле тургузуп билири;
- болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып, дамчыдып билири;
- алган медээлерни сайгарып, критикалап билири;

Коммуникативтиг

Оореникчилернин ооренип алыр билиглери:

- аас чугаага диалогту ажыглап билири;
- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири;
- бот туружун болгаш бодалын быжыглап чанчыгары;
- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири;
- коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдын аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

Оореникчилернин ооренип ап болур аргалары:

- коммуникативтиг сорулгаларны дыннакчыга тода, дорт, дес-дараалашкаа-биле медээни, билигни чедирери;
- удур-дедир хыналда уезинде бот-боттарынга дузаны уезинде чедирип, билири болгаш коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдын аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

Ооредилге чылынын тончузунде уругларнын билип алган турар ужурлуг билиглери

- Сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдын бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чоптуг ажыглап билири.;

- Аас болгаш бижимел чугаага дылдын уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.
- Сюжеттиг чуруктар-биле чугаа сайзырадырынын ажылдарын чорудары.
- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш орфографтыг, пунктуациалыг частырыгларны тып билирин боттандырар

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып, дамчыдып билири;
- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири;
- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири;

Өөреникчилернин кичээлге болгаш кичээлден дашкаар ажылдарга киржилгези:

1. Дыңнап тургаш, адаар:

- башкының берген үлегерин өттүнүп үннү шын адаар;
- сөске үннүң туружун шын илередип, тода адаар;
- эжеш ажык эвес үннерниң ылгалын тода адаар;
- узун, кыска, өк-биле адаар ажык үннерни онзагайлап адаар;
- алфавитти чурум-чыскаал аайы-биле адаар;
- үлегерлээн болгаш словарь сөстөрүн дыңнап адаар.

2. Бөлүктөл ажылы:

- эге болгаш сөөлгү үннериниң аайы-биле сөстөрни бөлүктээр; бердинген үнге сөстөрни шилип тывар;
- дөмей уткалыг сөстөрни бөлүктээр;
- узадыр адаар ажык үннерлиг сөстөрни бөлүктээр;
- өк-биле адаар ажык үннерлиг сөстөрни бөлүктээр;
- үнү биле үжүү дең сөстөрни бөлүктээр;
- үжүү хөй, үнү эвээш сөстөрни; үнү хөй, үжүү эвээш сөстөрни бөлүктээр;
- бижири чангыс дүрүмге чагыртыр сөстөрни бөлүктээр;
- эжеш ажык эвес үннерлиг сөстөрни бөлүктээр;
- тема аайы-биле бөлүктээри: ногаа аймаа, ыяш аймаа, хеп аймаа, сава, аыш-чем дээш оон-даа өске.

3. Хайгаарал ажылы:

- башкының номчаан шүлүүндөн бердинген үн кирген сөстөрнү тывар, ол сөстө үннүн туружун (эгезинде, ортузунда, сөөлүндө) тодарадыр;
- бердинген үннерден херек үннү тывар, оон характеристиказын чугаалаар.
- Сөзүглелге дөмөй уткалыг сөстөрнү ажыглаар
- Сөзүглелден медээ, айтырыг, кыйгырыг домактарын тывар;
- Сөзүглелден чаңгыс аймак кежигүннерлиг домактарны тывар;
- Сөзүглелден хуу аттарны көргүскөн сөстөрнү тывар;

4. Хевирлеп - дүрзүлээр ажыл:

- сөстүн үн тургузуун дүрзүлел чуруун шыяр;
- демир дузак, пластилин болгаш өске-даа материалдарның дузазы-биле үжүктөрнү дүрзүлөп кылыр;
- домактарның тургузуун дүрзүлөп чуруун шыяр;
- сөс тургузуун дүрзүлөп шыяр;
- дорт чугаалыг домакты дүрзүлөп чуруун шыяр;
- кескен үжүктөр-биле кассага сөстөр тургузар;

5. Деңнээри:

- бердинген дүрзүгө тааржыр сөстөрнү тывары;
- номчаан сөзүнгө дүүштүр чурукту дөмөйлээр;
- үн болгаш оон үжүүн деңнээр;
- улуг болгаш бичии үжүктөрнүн бижээнин деңнээр;
- үлегерлиг бижилге биле өөреникчинин бижээнин деңнээр;
- домак биле сөстү деңнээр;

6.Хынаары:

- бөлүк аайы-биле бодунуң ажылын хынаар болгаш үнелээри;
- частырыгларны тыпкаш, ону эдер, слог бүрүзүндө ажык үннерниң барын хынаар;
- чурукта чүгле бердинген үжүк бар кезээн будуур;
- бөлүк сөстөрдөн артык сөстү тывар.

7. Тайылбырлаары:

- узун, кыска болгаш өк-биле адаар ажык үннерни шын адаарын, оларның туружун, дүрзүгө көргүзүп тайылбырлаар;
- чымчак болгаш кадыг демдектерниң ужур-дузазын тайылбырлаар;
- улуг үжүк-биле бижиир сөстөрнүн дүрүмү;
- сөстү слогтарга чарарының дүрүмү;
- сөстүн дорт болгаш доора утказын тайылбырлаар;
- чаңгыс аймак кежигүннерлиг домакты шын бижииринин дүрүмү.

8.Шинчилээри:

- сөстөрнү слогтарга чарары, сөстө каш слог барын тодарадыры, бердинген слогтарга тааржыр сөстөрнү тывары ;
- чурукка ат тыпсыр;
- домактың эгезин, төнчүзүн утка-аайы-биле эде тургузар;

- номчаан сөзүглелинде кандыг болуушкуннар болуп турарынга хамаарышкан салдынган айтырыгларга харыылаар;
- сөзүглелдин кол утказын чугаалаар;
- сөстөрний утказының аайы-биле (чүвелерни көргүзүп турар сөстөр, чүвелерний ылгавыр демдээн көргүзөр сөстөр, чүвелерний кылдыныын көргүзөр сөстөр) шинчилээр.

9. Номчулга:

- слогтап номчуур;
- бодунуң иштинде номчуур;
- химиренип номчуур;
- рольдап номчуур;
- бижик демдектерин сагып, домактарны аяанныг номчуур
- шиижидип ойнаары;
- хевирин өскерткен домакты азы сөзүглелди эдип номчуур.

10. Дүжүрүп бижилге:

- башкының бижээн үлегеринден дүжүрүп бижиир;
- парламал болгаш бижимел сөзүглелди дүжүрүп бижиир;
- бердинген даалга-биле сөстөрни болгаш домактарны дүжүрүп бижири;
- хевирин өскерткен сөзүглелди эде тургуспушаан бижиир.

Өөреникчилерний номчулга талазы-биле алган билиглеринге, мергежилдеринге, чаңчылдарынга кол негелделер

1-ги классты доозуп турар уруглар төрөөн дылының бүгү үннерин болгаш үжүктөрүн, оларның кол ылгалын билген турар.

Өөреникчилерний кол мергежилдери болгаш чаңчылдары: сөстөрдө үннерни ылгап, оларның туружун тодарадып билир; ажык, ажык эвес үннерни болгаш үжүктөрни, кыска, узун ажык үннерни болгаш үжүктөрни бот-боттарындан ылгап билири; домактарның болгаш сөстөрний анализ-синтезтиг сайгарылгазын кылып, домактардан сөстөрни ылгап тывар; улуг болгаш биче үжүктөрни шын, чараш, тода бижип билир; бижимел болгаш парламал шрифт-биле бижиттинген сөстөрни, домактарны иштинде слогтап адап ора, шын дүжүрүп бижип; адаары болгаш бижири дүүшкек 3-4 берге эвес сөстен тургустунган домактарны адап бээрге, үжүктөр кагбайн шын бижиир; домак эгезинге улуг үжүктү бижири; сөөлүнге улуг секти салыры.

Нарын эвес сөстөрни слогтавайн чүгүртү номчуп, оларның шын, медеделдиг, аяанныг болурун сагыыры; сөстөрни тода адавышаан, домак сөөлүге интонацияны, домактар аразынга паузаны кылыр; башкының номчаан азы чугаалаан чүүлүн кичээнгейлиг дыңнаар болгаш утказын сактып алыр; номчаан чүүлүнге хамаарышкан айтырыгларны харыылаары болгаш башкының дузазы-биле оон, кол утказын илередири; ону кезектерге чарары; сөзүглелди иштинде номчааш, утказын билип алган шаа-биле чугаалап шыдаар; номчаан номнарының адын, авторун шын адап билир; доктаадып

алган шүлүктөрүн аянын чугаалап билир; номчулганын негелделерин болгаш шынарларын шын сагывышаан, номчуурунун, темпизин дүргедедип шыдаары; чыл төнчүзүндө номчуурунун, дүргени 1 минутада 25-35 хире сөс; сюжеттиг чуруктар-биле харылзаалыг чугаа тургузары.

Номчаан номнарынын авторун, адын шын сактып ап, 5-8 хире биче хемчээлдиг шүлүктөрүн шээжи-биле аянын чугаалап билир.

Бижик демдектерин(. ! ?) барымдаалап домактарны шын номчууру; оларнын аразынга үн доктаашкынын кылып билир.

Сюжеттиг болгаш темалыг чуруктарны көрүп тургаш, 3-4 домактан тургустунган харылзаалыг аас-даа, бижимел- даа чугааны тургузуп билир.

Долгандыр турар амыдырал болгаш бойдус-биле таныжылганын түннелинде өөреникчилер дараазында кол-кол билиглер болгаш чаңчылдарны чедип алыр: чурттап турар республиказынын болгаш найысылалынын адын билир; кудумчу кечеринин, транспорту оюп эртеринин, кудумчуга чадаг кижилернин оруктарга чоруур чурумнарын, өрт болдурбазынын чамдык дүрүмнөрүн сагып билир; чылдын янзы-бүрү үелеринде агаар-бойдустун, онзагай демдектерин эскерип билир; чурттап турар черинде чанар болгаш кыштаар элээн каш куштарнын аттарын билир; оларны ылгап шыдаар.

Чараштыр бижилге

Улуг болгаш бичии үжүктөртүн кезектеринин аттарын болгаш бижииринин дөмөйлөшкөн барымдаалап дараазында чурум ёзугаар бөлүктөргө чарар.

Бичии үжүктөр

1. Дорт шугумдан база үстүндө этпектиг, адаанда этпектиг шугумнардан тургустунган үжүктөр: **и, ш, з, н, р, ү, Ү** - 7
2. Үстүндө айыткан шугумнардаг точкалар болгаш дүүшкүннөр немешкенинден тургустунган үжүктөр: **й, л, м, ц, щ, н, ң, ь, ы** - 9
3. Төгериكتен тургустунган үжүктөр: **о, ө, а, ю, ф, б, д, я** - 8
4. Солагай талакы чартык төгериكتен тургустунган үжүктөр: **с, е, ё, ч, ь, ь, в** - 7
5. Бир талакы чартык төгериктөртүн каттышканындан тургустунган үжүктөр: **э, х, ж, з, к** - 5

Улуг үжүктөр

1. Кол элементизи үстүкү азы адаккы кезектеринде этпек шыйыглыг үжүктөр: **И, Ш, Ч, Ц, Щ, Л, М, А** - 8
2. Кол кезээ чартык болгаш бүдүн төгерики үжүктөр: **О, Ө, С, Э, Х, З, Я, Е, Ё, Ж** - 10
3. Кол элементизи чалбыыш хевирлиг шугумдан тургустунган үжүктөр: **У, Ү, Н, К, Ы, Ю, Р, В, Ф** - 9
4. Кол элементизи чалбыыш хевирлиг шугумнун чалгыланчак шугум-биле каттышканындан тургустунган үжүктөр: **Г, П, Т, Б, Д** - 5

Белеткел уези

Башкының кол сорулгалары:

- 1) уругларны школаның чурум-сагылгазы-биле таныштырып, оларны аңаа чаңчыктыралары;
- 2) уруглар коллективин тургузуп организаасталары;
- 3) бижикке өөредиринге белеткел;

Ол ажылдарнын кол утказы-биле уругларнын сөс курлавырын байыдып, чугаазын сайзырадыры. Уругларны доктаамал кичээнгейлиг, хайгаараачал, сонуургаачал, өөредилгээ сундулуг болурунга белеткээр. Билип алган чүүлдерин деңнеп, сайгарып, түңнеп билиринге чаңчыктыралар.

Уругларнын школага келген баштайгы хүннеринден эгелээш-ле улусчу педагогиканың кижизидилгеге салдарлыг аргаларынга даянып алгаш, чараш аажы-чаңга, найыралдыг болурунга, хүндүлээчел биче-сеткилдиг, ажылгыр болурунга, бойдуска болгаш ниитиниң өнчү-хөрөнгизинге камныг болурун кижизидип чаңчыктыралар.

Парта азы стол артынга шын олураалары. Бижилге, номчулга үезинде бодун шын алдынаалары, демир-үжүктү шын тудалары, кыдыраашты салыры, кичээл үезинде башкыны эки дыңнаалары. Бо негелделерни хүннүң-не кичээл санында чорудуп тургаш, уругларны чаңчыктыралар. Белеткел үезиниң бир кол сорулгазы уругларны үннер болгаш үжүктөр-биле таныштырып, номчуп өөрениринге белеткээр. Ынчангаш:

- а) ном-биле таныжалар;
- б) оон чурукталары, схемаларын ажыглап тургаш ажыл чорудар;
- в) үннүң анализ-синтезтиг методун ажыглавышаан, бижикке өөредиринге белеткел ажылдары; «домак», «сөс», «слог», «үн» деп терминнер-биле таныжылга, сөстү дыңнап адап тургаш, ында кирген ажык болгаш ажык эвес үннерни ылгап билиринге чаңчыктыралар.

Үжүглел уези

Уругларны шын номчуурунга өөредир - башкының эң харыысалгалыг ажылы.

Үжүглел үезинден эгелеп-ле, үннүг анализ-синтезтиг методту ажыглап тургаш, номчуурунга өөредир үннүң анализин кылырда чугаадан домакты, домактан сөстү, сөстен слогтарны, слогтардан үннерни, үннерден чаңгыс херек үннү адап, дыңнап тургаш, ылгадып үндүрер.

Үннүң синтезин кылырда, чаңгыс үннү өске үннерге кожалар, үннерден слог, слогтардан сөс, сөстерден домак тургузуп өөредир.

Үннүң анализ-синтезин чорудуп тургаш, кол-ла чүве - уругларны шын дыңнап бижииринге чаңчыктыралар. Оларнын чугаалап, бижип, номчууру оон дыка хамаарылгалыг. Номчулга үезинде сөстерни шын адап, номчаан чүүлүнүң утказын медресеп билиринче угланган ажылды чорудар.

Үжүктөр бижий берген үеде уруглар-биле бижилгениң белеткелин шын чорудары чугула. Баштай үжүктөрнүн кол-кол элементилерлерин бижип өөредир:

Үжүктөрнү тода болгаш номчуттунгур кылдыр бижидип чаңчыктырар. Сөстү бижиириниң мурнунда ооң утказын тодарадып, ында каш үн, үжүк барын сайгарып, орфографияның дүрүмнери-биле харылзаштырар. Парламал болгаш бижимел сөстөрнү домактарны дүжүрүп бижири. Бижиириниң темпизин чоорту дүргедедип, кыдыраажын арыг-силиг эдилеп, кызыл шыйыг-биле аңгылаан шөлдү сагыыры.

Үжүглел соондагы уе

Үжүглел соондагы үеде бижилгеге чорудар ажылдар:

1. Үжүглел үезинде билип алган билиглерин быжыглап, системажыдары.
2. Үннер болшаг үжүктөрнүн ылгалы. Ажык болгаш ажык эвес үннер.
3. Үн илеретпес үжүктөр. Алфавит-биле практиктиг таныжылга.
4. Сөс, домак, чугааның чүдөн тургустунары.
5. Сөстү слог аайы-биле көжүрери.
6. Бижиириниң темпизин чоорту дүргедедип, бижимел, парламал сөстөрнү, домактарны, улуг болгаш биче үжүктөрнүн кезектерин барымдаалап шын бижири.
7. Адаары болгаш бижири карышкак эвес сөстөрнү, домактарны башкы адап бээрге бижири. Домак эгезинге, улуг үжүк бижири, сөөлүнге улуг сек салырынга чаңчыктырары. Кижиниң ат, фамилиязын, адазының адын шын бижииринге мергежилгелер чорудар.

Номчулганың чаңчылдарын ханылыдыр болгаш быжыглап, слогтап-даа, слогтаашкын чокка-даа шын адап номчуп өөредир. Сөзүглелде абзацтарны эскерип билири болгаш абзац бүрүзүнүн утказын чугаалап билиринге чаңчыктырар. Номчаан чүүлүнүн утказын дүүштүр айтырыгларга харыылаары, сөзүглел иштинден тып номчууру. Диалогтарны, сөзүглелдерни аянын кылдыр рольдап номчууру.

Сюжеттиг чуруктарга сөзүглелди тургузары.

Номчулганың темпизин чоорту дүргедедириниң аргаларын башкы ажыглаар, чыл төнчүзүндө 1 минутада 25-35 хире сөс номчуурун чедип алыр.

Үжүглелге календарь-тематиктиг план (неделяда 2 ш)

№	Кичээлдинтемазы	шагы	Бажынга онаалга	Хуну	
				план	факт
Бирги улдуң (16 ш) Белеткел үези – 6 шак					
1/1	Билиг кичээли. Школа-биле таныжылга.	1	Шулукту доктаадыр	02.09	
2 /2	Чугаа. Бижилге кыдыраажы-биле таныжылга.	1	Сактып алыр	04.09	
3/3	Домак.	1	Домактар чогаадыр	09.09	
4/4	Сос.	1	Чугаа тургузар	11.09	
5/5	Слог.	1	Состу слогтарга чарар	16.09	
6/6	Ун. Ажык болгаш ажык эвес уннер-биле таныжылга.	1	Сактып алыр	18.09	
Үжүглел үези – 51 шак Бирги чада(19 ш)					
7/1	А депүн болгаш Аа деп үжүктөр.	1	Номчуур, бижиир	23.09	
8/2	Л депүн болгаш Лл деп үжүктөр.	1	Номчуур, бижиир	25.09	
9/3	О депүн болгаш Оо деп үжүктөр.	1	Номчуур, бижиир	30.10.	
10/4	М деп үн болгаш Мм деп үжүктөр..	1	Номчуур, бижиир	02.10.	
11/5	С депүн болгаш Сс деп үжүктөр.	1	Номчуур, бижиир	07.10	
12/6	Н депүн болгаш Нн деп үжүктөр.	1	Номчуур, бижиир	09.10	
13/7	Ч депүн болгаш Чч деп үжүктөр.	1	Номчуур, бижиир	14.10	
14/8	Ы депүн болгашЫыдепүжүктөр.	1	Номчуур, бижиир	16.10	
15/9	У депүн болгашУудепүжүктөр.	1	Номчуур, бижиир	21.10	
16/10	Р депүн болгашРрдепүжүктөр.	1	Номчуур, бижиир	23.10	
Ийиги улдуң (16 ш)					
17/11	Ү депүн болгашҮүдепүжүктөр.	1	Номчуур, бижиир	06.11.	
18/12	И депунболгаш Ии депужуктер.	1	Номчуур, бижиир	11.11	
19/13	Э деп үн болгашЭэдепүжүктөр.	1	Бижиир, доктаадыр	13.11	
20/14	Кыска е депүн болгашоонүжүү.	1	Номчуур, бижиир	18.11	
21/15	Кыска е депүн болгашоонүжүү.	1	Номчуур, бижиир	20.11	

22/16	Ш депүн болгашШшдепүжүктер.	1	Номчуур, бижиир	25.11	
23/17	Ө депүн болгашӨөдепүжүктер.	1	Номчуур, бижиир	27.11	
24/18	Катаптаашкын. Биргичаданыңүжүктери.	1	Номчуур, бижиир	02.12	
25/19	Билигхыналдазы. Дургенин номчуурун хынаары	1	Сактыпалыр	04.12	
Ийиги чада (16 ш)					
26/1	Д деп үн болгашДддепүжүктер.	1	Номчуур, бижиир	09.12	
27/2	Б депүн болгашБбдепүжүктер.	1	Номчуур, бижиир	11.12	
28/3	Г депүн болгашГгдепүжүктер.	1	Номчуур, бижиир	16.12	
29/4	Билиг хыналдазы. Диктант.	1	Сактып алыр	18.12	
30/5	В деп үн болгашВвдепүжүктер.	1	Номчуур, бижиир	23.12	
31/6	Т депүн болгашТтдепүжүктер.	1	Номчуур, бижиир	25.12	
32/7	Т депүн болгашТтдепүжүктер.	1	Номчуур, бижиир	13.01	
Ушкү улдуң (18ш)					
33/8	К депунболгашКкдепүжүктер.	1	Номчуур, бижиир	15.01	
34/9	П депунболгашПпдепүжүктер.	1	Номчуур, бижиир	20.01	
35/10	ң депунболгаш ң депүжүк.	1	Номчуур, бижиир	22.01	
36/11	Катаптаашкын. Дүжүрүп бижилге.	1	Номчуур, бижиир	27.01	
37/12	ХдепунболгашХхдепүжүктер.	1	Номчуур, бижиир	29.01	
38/13	З депунболгашЗздепүжүктер.	1	Номчуур, бижиир	03.02	
39/14	Ж депунболгашЖждепүжүктер.	1	Номчуур, бижиир	05.02	
40/15	й депунболгаш й депүжүктер.	1	Номчуур, бижиир	10.02	
41/16	Хыналда ажыл.Диктант. Адыг	1	Сактып алыр	12.02	
Үшкү чада(9 ш)					
42/1	Частырыглар –биле ажыл.Кадыгдемдек.(ъ)	1	Номчуур, бижиир	26.02	
43/2	Кадыгдемдек.(ъ)	1	Номчуур, бижиир	03.03	
44/3	Е,едепүжүктер.	1	Номчуур, бижиир	05.03	
45/4	Е,едепүжүктер.	1	Номчуур, бижиир	10.03	
46/5	Ё,ёдепажыкүжүктер.	1	Номчуур, бижиир	12.03	
47/6	Ю,юдепүжүктер.	1	Номчуур, бижиир	17.03	
48/7	Ю,юдепүжүктер.	1	Номчуур, бижиир	19.03	

49/8	Я,ядепүжүктөр.	1	Номчуур, бижиир	02.04	
50/9	Я,ядепүжүктөр.	1	Номчуур, бижиир	07.04	
4 улдун(16 ш) Дорткү чада(7 ш)					
51/1	Б (чымчакдемдек)	1	Номчуур, бижиир	09.04	
52/2	ф деп ун болгашФфдепужуктер.	1	Номчуур, бижиир	14.04	
53/3	Билиг хыналдазы. Диктант.	1	Сактып алыр	16.04	
54/4	Цдеп ун болгашЦцдепужуктер.	1	Номчуур, бижиир	21.04	
55/5	Щдеп ун болгашЩщдепужуктер.	1	Номчуур, бижиир	23.04	
56/6	Алфавит.	1	Доктаадыр	28.04	
57/7	Билиг хыналдазы. Дүжүрүп бижилге.Час	1	Номчуур, бижиир	30.04	
Ужуглел соондагы номчулга болгаш бижилге(9 ш)					
58/1	Домак. Байлак Тыва (1-ги кезээ).	1	Номчуур	05.05	
59/2	Байлак Тыва (2 кезээ).		Номчуур	05.05	
60/3	Л.Чадамба. Час. Сөс, слог.	1	Номчуур	07.05	
61/4	М.Кенин-Лопсан «Сугбажындагыыры».	1	Номчуур	12.05	
62/5	Өөредиглигдүжүрүпбижилге. «Баштайгы космонавт».	1	Номчуур	14.05	
63/6	М.Карим «Хат»	1	Номчуур	14.05	
64/7	Л.Чадамба «Майныңбири – частынболгаш күш-ажылдың байырлалы».В.Сагаан-оол. «Майнын тос».	1	Номчуур	19.05	
65/8	Сос,слог. С.Сурун-оол. «Адырык». Кадарчы ыттар.	1	Номчуур	21.05	
66/9	Чылдың хыналда ажылы. Чай	1	Номчуур	26.05	